

La migració dels cors

Maryse Condé

Traducció d'Oriol Valls

La seva mort ens separa.
La meva mort no ens reunirà.

SIMONE DE BEAUVOIR, *La C eremonie des adieux*

A Emily Brontë
a qui, espero, plaurà aquesta lectura de la seva obra mestra.
Honor i respecte!

PRIMERA PART

Cuba

1. La processó del dia de Reis i el que va venir després

En Melchior anava al capdavant de la processó i portava l'estendard del seu déu, Changó.

Anava vestit amb els colors que agradaven al déu, amb una jaqueta de ratlles vermelles i blanques i uns pantalons de percala vermella tallats just a sobre dels bessons, secs com vares de guaiaber, ficats en unes mitges de seda amb pompons. Un collaret de perles de vidre, de petxines, d'ullals de gos, de queixals d'al·ligàtor, d'estelles d'ossos i de trossos de sílex, enfilats els uns rere els altres, li arribava a la panxa, buida com la d'una bèstia que no menja prou. Per sota del barret blanc ple de plomes vermelles, llançava mirades orgulloses a la multitud amuntegada al llarg dels carrers fins al palau del governador acabat recentment, en el qual centenars d'esclaus havien treballat durant més de mig segle sota la direcció d'arquitectes vinguts expressament de Castella. Tot de curiosos també s'apinyaven a les finestres i als balcons de les cases que tenien la bona fortuna d'estar situades en el camí de la comitiva. Perquè la processó del dia de Reis era l'esdeveniment destacat de principis d'any. Tots els *cabildos* hi eren presents. Darrere d'en Melchior venien els kongos i els lucumís de blau i negre, els araràs amb faldilles de ràfia escabellada i amb les galtes estriades per cicatrius traçades amb ferro roent o amb ganivet, i finalment els mandingues, tan elegants amb els bombatxos

i el cap enturbantat amb metres i metres de tela de color indi. Tota aquesta gent marxava com qui balla al ritme de tam-tams no consagrats. Després dels mandingues, però, el seguici es dispersava. Un desordre de dones i de nens de tots els colors de l'arc de Sant Martí, des del negre kongo fins al blanc que fàcilment s'hi confonia, galopava de qual-sevol manera. La mainada, nenes i nens, no amagaven res del que la Natura els havia donat en néixer. Les dones exhibien els parracs més desaparellats. Uns i altres brandaven torxes amb una flama que el vent aplanava i, fins i tot, de vegades apagava, agitaven *raras* o picaven platerets. Alguns portaven sobre el pit bocins de mirall i sobre el rostre màscares d'animals els crits dels quals imitaven. De tant en tant, en Melchior no podia evitar girar-se i adreçar mirades de còlera a la cua de la processó. Ningú no li feia cas i la bacanal continuava.

Les nou arcades i les deu columnes jòniques de la façana occidental del Palau del Governador ocupaven un costat de la plaça d'armes. L'arquitecte Antonio Fernández de Trevejo y Zaldinas, de gran reputació, era qui havia començat la construcció d'aquella residència. Havia tornat a Castella malalt de dengue hemorràgic per mirar la mort de fit a fit. El seu jove successor, Pedro Medina, s'havia inspirat fidelment en els seus plànols. Havien importat marbre rosa d'Itàlia, fusta preciosa de Mèxic, i de l'illa dels Pins, blocs de pedra madreporica d'una blancor que deixava passar la llum. Per embellir encara més el pati, acabava d'encomanar a l'escultor Giovanni Cucciari una estàtua de Cristòfor Colom, pensant que ja era hora que un italià retés homenatge a un altre italià.

Amb el sol ponent als ulls, l'excel·lentíssim José de Cepero, gran creu de les ordres de San Fernando i de San

Hermenegildo, lloctinent general dels exèrcits nacionals, cap superior polític i governador militar de la província de l'Havana, i capità general de l'illa de Cuba, mirava el seguici que s'abalanzava sobre seu en un núvol de pols. Amb una mà s'agafava a la balustrada de ferro forjat del balcó principal del palau; amb l'altra, es recolzava sobre el vestit de vellut del seu conseller, Silvestre de Reina, un efeminat que deien que era el seu amant. La seva màscara benèvola contradia els seus sentiments íntims. No tenia el cor en pau. La mort d'aquell agitador José Martí i la del mulat Antonio Maceo no havien arreglat gens la situació política, i les batalles per la independència feien estralls a la Sierra del Cristal. Una columna de soldats espanyols acabava de ser esclafada per l'autoanomenat Exèrcit Llibertador, i desenes de fèretres estaven arrengrerats a la catedral sota munts de nards i de flors de frangipani. Quant de temps més es quedaria a l'Havana? La Maria, la seva dona —perquè estava casat i era pare de tres fills—, ja s'havia fet a la mar. Sobretot, en José de Cepero odiava la negrilla i respirava amb fàstic aquesta pudor de suor i de ronya amagada sota els velluts i les sedes. Pressionada per les altres nacions d'Europa, Espanya havia acabat per abolir l'esclavitud. Ara, els supervivents de les plantacions, bàrbars i analfabets, s'amuntegaven als tuguris i antres de les ciutats.

Va fer un senyal a en Silvestre perquè llancés monedes als qui arribaven, els quals començaven a ballar sense contenció i a cridar sota el balcó les seves cançons paganes, i van dringuejar per les llambordes. Apartat, immòbil, en el punt neuràlgic de la massa d'esquenes encorbades, va reconèixer en Melchior. Llavors, es va inclinar i va deixar que una bossa ben plena li caigués als peus. Perquè en Melchior no era una persona normal i corrent. Era un *babalarwo*, gran

sacerdot de la santeria, fill d'un *omo-koloba* que, amb tota la pompa del seu rang, s'havia unit a Changó feia uns anys. En José l'havia consultat en diverses ocasions per afers candents i es preparava a fer-ho de nou. En aquests temps de confusió i de desgràcia, benaventurat qui pogués arrencar un senyal al futur! En Melchior li va donar les gràcies amb un parpelleig i, amb l'esquena recta, va desaparèixer sota els miraguamers i les palmeres de la plaça.

Aviat, la plaça d'armes es va buidar.

Els kongos, lucumís, araràs i mandingues van començar a endinsar-se pels carrers i els passeigs dels voltants, i sota els balcons només van quedar gesticulant alguns balladors emmascarats que encara no estaven cansats, les dones i els nens que, amb el pretext de l'ocasió, es lliuraven impunement a les seves obscenitats.

D'esquena al palau, en Melchior va caminar amb un pas ràpid fins a la catedral, que havien erigit sobre el lloc de l'antiga església de Sant Ignasi. En creuar-se amb ell, la gent se senyava de pressa. Ell no veia res i continuava recte endavant com un autòmat.

La catedral estava deserta. Algunes devotes, de genolls a les capelles sobre els seus mocadors de seda estirats sobre mateix del marbre, miraven fixament les imatges de les santes i dels sants amb uns ulls plens de llàgrimes, i les cares sense color sota les mantellines de gran dol formaven un fris barroc i terrorífic. En Melchior va passar per davant d'una filera de confessionaris buits i després es va aturar davant la capella de Santa Bàrbara. Per una estranya i tortuosa complicitat, aquesta verge, esprimatxada amb el vestit blanc i el mantell roig, i sostenint amb les dues mans una espasa feixuga, era un dels camins que el seu déu agafava per manifestar el seu poder. Així, la seva imatge era

present en tots els temples de la santeria. Se la representava com una noia jove ioruba, amb el front coronat amb cabells cresps, els pòmuls estriats per cicatrius, asseguda a lloms d'un cavall i aferrant al pit un raïm de plàtans, que eren l'aliment preferit de Changó. En Melchior es va posar de genolls. Un somni que havia tingut la nit anterior l'amoïnava. S'havia vist navegant pel riu de la seva pròpia sang, incapaç de treure el cap i asfixiant-se. Però Santa Bàrbara li va somriure. Al mateix temps, la llum d'un llamp, seguida del soroll del tro de Changó, es va obrir camí a través dels colors intensos dels vitralls. L'interior de la nau va empal·lidir.

Reconfortat, en Melchior es va aixecar.

Quan va sortir de la catedral, uns solcs vermells regalimaven pel cel, que també agafava el color de la sang sacrificial. Allò també era bon senyal, i va quedar del tot tranquil.

Al carrer Mercaderes, el silenci era pesant com un llençol xop. L'únic aparador il·luminat contenia fileres de ventalls immòbils sobre uns expositors, com papallones que esperen el moment de volar. Dos carrers més enllà, però, la vida bullia als tuguris i les cases de joc. Davant de la bodega La Estrella, el sereno va córrer a obrir la porta. A dins, la fumera era tan espessa que de primer només es distingien volutes d'un blau fosc. Després es dibuixava el rostre dels clients, tots negres o mulats, amb un cigar o una pipa plantats entre les dents de la mateixa manera, eixugant-se el front amb mocadors de batista blava. En Melchior no va haver d'acostar-se a l'amo, que observava cada moviment dels pits d'una cambrereta ocupada a rentar gots amb un rajolí d'aigua. El va veure.

Com de costum, en Razyé bevia sol.

Anava vestit tot de negre, a la moda francesa, des de les botes de cuir cordades amb força fins al barret de feltre de vora rodona ornat amb un grogrèn. La pell també era negra, d'aquest negre brillant que anomenen aixanti, i els cabells, embullats en rínxols com els d'un *bata-zindien*. Ningú li podia aguantar la mirada d'uns ulls, moribunds, que arrossegaven no se sap quina casta de dolor i de solitud. La seva pinta era la d'un home que assisteix a la vetlla de la seva pròpia mare. En veure'l, un sabia que es trobava davant d'una ànima que no coneixia el descans ni de nit ni de dia. En Melchior no podia evitar comparar-lo a un esperit dels morts, un *egun*, però un *egun* a qui un crim abominable impedia unir-se als altres invisibles al més enllà i que errava sense repòs entre els vius. En Razyé va deixar que s'assegués i demanés un mojito, i en acabat el va interrogar amb la seva veu brusca i greu.

—Així doncs?

En Melchior li va esquivar la mirada i es va treure un manat de fulles de la bossa.

—Renta't amb això. Compta dos dies, durant els quals no tindràs cap, em sents, cap relació amb dones i després vine a trobar-me. Farem la cerimònia.

Ningú no podia dir en quin moment en Razyé havia arribat a l'Havana, ni l'indret d'on sortia. Només se li coneixia aquest patrònim estrany, com si els seus pares no s'haguessin preocupat de donar-li un sant patró el dia del bateig. A causa d'això, les imaginacions estaven excitades. Alguns deien que ja era al país quan el governador Pezuela havia reclutat persones de color lliures a l'exèrcit espanyol per lluitar contra els independentistes i que, arran d'un crim innominable s'havia escapat per miracle del garrot. D'altres deien que, amb un crioll de sang barrejada, s'havia dedicat

al contraban de tabac i que després de la mort misteriosa del seu associat havia passat un temps a la garjola. Ara, amb un xinès sense fe ni llei, havia establert un servei d'emblanquiment, i les seves carretes recorrien la ciutat. Afirmaven que era ric com el Perú. Malgrat tot, no ho semblava. Vivia, a dos passos del *camposanto*, en una casa guardada per un gos magre, deteriorada i tan fosca que en ple migdia la bruta quarterona que li feia de criada hi encenia espelmes. Cada matí a la mateixa hora, en Razyé anava a peu fins a la seva empresa, situada al carrer Obispo, i semblava un tros de mala nit passejant-se sota la solana amb els seus malsons i la seva bilis.

En Melchior l'havia conegut com coneixia a tothom a l'Havana, tant alts funcionaris de l'Estat com humils ciutadans: un dia, ell havia anat a trobar-lo per desxifrar el seu futur. Immediatament, però, en Melchior s'havia inclinat davant de la seva voluntat, que el portava on no volia anar. Tant és així que, sense voler-ho, li havia revelat secrets reservats només als *babalawo*. S'havia compromès a iniciar-lo i a penjar-li del coll els cinc collarets de granadura vermella i blanca de Changó. Quan tenia tot el seny, sí que sentia que la seva conducta comportava perill. En Razyé perillava de contactar amb aquests *egun* dels quals era el viu retrat i de servir-se del seu poder per a l'interès personal. Al mateix temps, no s'hi podia resistir.

En Razyé, sense treure's el cigar de la boca, es va posar a parlar entre una fumerada.

—També m'hauràs d'aconsellar sobre el viatge que tinc al cap.

En Melchior va quedar ben sorprès.

—Un viatge? Penses viatjar?

—Sí! És hora que torni a casa.

Per primera vegada, en Melchior es va permetre una pregunta que feia temps que li voltava pel cap.

—Casa teva, quin país és?

En Razyé va fer un dels seus somriures sense llum.

—Dic «a casa» per parlar com tothom. Però no tinc país. A Guadalupe em van trobar nu com un cuc i cridant més fort que un porc quan el degollen, al bell mig dels *razyés*. D'aquí em ve el nom.

Al cap d'un moment, com que en Razyé no deia res més i ja no li parava atenció, en Melchior es va aixecar i es va acomiadar. En Razyé ni tan sols se'n va adonar. Mentre la negror se li abraçava a les espatlles, es va quedar sol, tancat en el fum i el silenci, buidant got rere got, cada vegada més begut però també més immòbil, més feixuc, igual que una roca o un illot abandonat, perdut al mig de les ones de l'oceà.

Durant aquest temps, tot pensatiu, rumiant en la cerimònia a la qual no podia resoldre's a lliurar-se, en Melchior pujava per l'avinguda de les Misiones, que abraça l'Havana amb la seva corba. Ni un estel sobre el cap. Al gran cel de color de tinta xinesa, els núvols s'amuntegaven. Les cases havien agafat, també, el rostre nocturn, i el *babalarwo* avançava, embolcallat per aquesta negror que foradava amb la mirada superba. Així és com, a l'altura de l'església del Sant Crist del Bon Viatge, va veure com una silueta s'apartava furtivament de l'ombra. Els dits van palpar la bossa ben plena que li havia llançat en José de Cepero, perquè havia reconegut en Jaruco, un mal negre, un saltejador que no respectava res, ni tan sols els morts, i que anomenaven «l'Escurabosses».